

शोधनिर्देशक
महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, त्रि.वि.

दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

हर्कबहादुर बुढा क्षेत्री
परीक्षा रोल नं. : ५९०७/२०६४-०६६
रजि.नं. : ३४-६५९९८
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०६९

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र हर्कबहादुर बुढा क्षेत्रीले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण' नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०६९।

शोधनिर्देशक
महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, त्रि. वि.

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्व विद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगञ्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र हर्कबहादुर बुढा क्षेत्रीद्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण' नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निमित्त स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

.....

महानन्द जोशी
शोधनिर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

गिरिराज पौडेल
विभागीय प्रमुख

कृतज्ञताज्ञापन

‘दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँपत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफ्ना अमूल्य समय मेरो निम्ति अति नै सौहार्द्रपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह, सुभाषण र सामग्री दिएर अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु महानन्द जोशीज्यूप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । उहाँहरूले लगाउनु भएको गुण म कहिल्यै विसर्ने छैन ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक गिरिराज पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सदैव प्रेरणा, सहयोग जीवन सङ्गिनी पवि बुढा क्षेत्रीका साथै छोराहरू विजय, गणेश र सञ्चय बुढा क्षेत्री प्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा लोकगीत सम्बन्धी सामग्री सङ्कलन गर्दा अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने व्यक्तिहरूप्रति आभारी छु ।

कुनैपनि भर्को नमानेर छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा टङ्कण गरी सहयोग गर्नु हुने न्यु लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चालक सविन लुईटेलप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

विषयसूची

	परिच्छेद एक शोधपरिचय	पृष्ठ सङ्ख्या
१.१ शोध शीर्षक		१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन		१
१.३ विषय परिचय		१
१.४ समस्या कथन		२
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य		२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा		२
१.७ शोधकार्यको औचित्य		४
१.८ शोधकार्यको सीमा		४
१.९ शोध विधि		५
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा		५
परिच्छेद दुई		
दैलेख जिल्ला र चिंगाड क्षेत्रको सामान्य परिचय		
२.१ दैलेख जिल्लाको परिचय		६
२.१.१ नामाकरण		६
२.१.२ ऐतिहासिक सन्दर्भ		६
२.१.३ वनस्पति तथा वन्य जन्तु		६
२.१.४ खेतीपाती		७
२.१.५ उद्योग कलकारखाना		७
२.१.६ राजनैतिक विभाजन		८
२.१.७ सामाजिक परिचय		९
२.१.८ शैक्षिक अवस्था		९
२.१.९ धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू		१०
२.१.१० सामाजिक साँस्कृतिक संरचना		१०
२.२ चिंगाड क्षेत्रको परिचय		१३

परिच्छेद : तिन
देउडा गीतको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ देउडा गीतको परिचय र परिभाषा	१४
३.२ देउडा गीतको ऐतिहासिक पक्ष	१६
३.३ दैलेखी देउडा गीतको क्षेत्र र प्रयोग	१७
३.४ देउडा गीतको संरचना	१८
३.४.१ कथ्य	१९
३.४.२ भाषा	१९
३.४.३ चरण वा पद	१९
३.४.४ लय वा भाका	२०
३.४.५ छन्द	२०
३.५ देउडा गीतको प्रयोजन	२०
३.५.१ आनन्दको अनुभव	२०
३.५.२ अनुष्ठानको सम्पादन	२१
३.५.३ समसायिक लोकजीवनको अभिव्यक्ति	२१
३.५.४ सामूहिक गायनको प्रयोग	२१
३.६ देउडा गीतको महत्व	२२
३.६.१ अन्तर्हृदयका कुरालाई प्रस्फुटित गर्नु	२२
३.६.२ सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक महत्व	२२
३.६.३ सामाजिक महत्व	२३
३.६.४ धार्मिक महत्व	२३
३.६.५ प्राकृतिक महत्व	२३
३.७ देउडा गीतको वर्गीकरण	२४
३.७.१ सहभागिताका आधारमा	२४
३.७.२ लय वा भाकाका आधारमा	२५
३.७.३ विषयवस्तुका आधारमा	२६
३.७.४ भाषाका आधारमा	२८
३.७.५ रसका आधारमा	२९
३.८. देउडा गीतका विशेषताहरू	३१
३.८.१ सहज उपलब्धी	३१
३.८.२ मौखिक परम्परा	३२

३.८.३ अकृतिमता	३२
३.८.४ स्वच्छन्दता	३२
३.८.५ सामूहिक भावभूमि	३२
३.८.६ उपदेशात्मकता	३२
३.८.७ प्रश्नोत्तर प्रवृत्ति	३३
३.८.८ सङ्गीतमयता	३३
३.८.९ प्रतीकात्मकता	३३
३.८.१० लयात्मकता	३३

परिच्छेद : चार

देउडा गीतको सङ्कलन	३५
--------------------	----

परिच्छेद : पाँच

दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको वर्गीकरण र विश्लेषण

५.१ दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको परिचय	६८
५.२ दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडागीतको वर्गीकरण	६९
५.२.१ विषयवस्तुका आधारमा	७०
५.२.२ प्रस्तुतीकरणका आधारमा	७७
५.२.३ रस भावका आधारमा	८०
५.२.४ लय वा भाकाको आधारमा	८५
५.३ दैलेख चिंगाड क्षेत्रमा प्रचलित देउडा गीतको विश्लेषण	८८
५.३.१ देउडा गीतको तत्वगत विश्लेषण	८८
५.३.२ देउडा गीतको अर्थगत विश्लेषण	९४
५.३.३ देउडा गीतको विषयगत विश्लेषण	९६

परिच्छेद : छ

उपसंहार

१११